

הרב סיני מאיר פרנקל

רב אב"ד יבנאל

"הלעיטהו לרשע וימות"

[מקור: 100]

האם מותר להניח סוכריות רעילות על פתחו של חדר הכספות כדי שאם הפורץ הפוטנציאלי יחמוד אותן - יפול שדוד וימות?

שלשת המכתבים שלפנינו מהרבנים הגאונים: סיני מאיר פרנקל, יצחק זילברשטיין ור' חיים קניבסקי שליט"א, עוסקים אמנם במעשה שלא היה, לפחות בין יהודים, אך נשאלה שאלה: אילו היה בא מעשה לידינו היכי לדיינו דיני להאי דינא?

גופא דעובדא: תיכונסט מאחד מבתי הספר למדעים אי שם בארצות-הברית, לא צלחה דרכו. בלימודים אמנם עשה חיל ונחשב לכימיקאי מעולה, אך מבחינה חברתית כשל ועד מהרה הפך ל"מסכן הכיתה" - מטרה להשתלחות ולהתגרות התלמידים. הגיעו הדברים לידי כך שהיה מי מבין החניכים שעשה לו קבע להעלים מילקוטו של המסכן את הכריך שהכין לעצמו לארוחת הצהרים ולסעוד על חשבון חבריו. איש לא התאמץ לעזור לאותו תלמיד אומלל לעלות על עקבות הגנב. הלה נותר חסר אונים ואובד עצות.

כאחד הימים בעיצומה של ההרצאה של ^{אוצר החכמה} לאחר הפסקת הצהרים, החל אחד התלמידים באותה כיתה להשתעל להכחיל ולהקיא... הבהלה היתה גדולה. קם אותו מסכן וביקש להרגיע את הרוחות. כרגע זה הוכרר לי מיהו הגנב - אמר. אני הוא שרקחתי חומר כימי רעיל ומסוכן והטמנתי בסנדביץ שלי, מה שגרם לו לגנב להרעלה קשה וקטלנית. בזריזות שלף חומר אחר שבכוחו לנטרל את השפעת החומרים הרעילים. צוות ההצלה שהוזעק למקום פעל בדיקנות ע"פ הוראותיו ומנע את מותו של הגנב. מכאן ואילך דרך כוכבו ומעמדו של אותו תלמיד מסכן, שהפך ל"גיבור התיכון". חכמה בגויים - תאמין.

אחד הנוכחים במקום, צעיר יהודי, משמש כיום כראש מחלקה באחד מבתי החולים בארץ, הציג את השאלה בפני הרב יצחק זילברשטיין במסגרת שיעורו היחודי הנמסר בפני סגל רפואה ואקדמיה. השאלה היתה האם מותר ליהודי לעשות מעשה שכזה שיגרום למותו של הגנב? הרב זילברשטיין ענה: לא רק מותר, אף מצוה יש בדבר - "הלעיטהו לרשע וימות". סביב פסק הלכה זה נסובים המכתבים דלהלן.

תודתנו להרב סיני מאיר פרנקל שליט"א שהמציא לידינו את חליפת המכתבים.

מכתבו של הרב סיני מאיר פרנקל

אל מעכ"ת הגאון המפורסם הרב יצחק זילברשטיין שליט"א רמת אלחנן - בני-ברק
אחדשה"ט בכבוד וכראוי.

בעת שהשתתפתי בשמחת הבר מצוה של נכדו בטבריה, נגש אלי בחור משייכת

פעמי יעקב * גליון חודש כסלו תש"ס

אור יהודא, וסיפר לי, שבישיבה אומרים בשם כת"ר, הלכה, שמותר להכין מלכודת מוות לגנב. היות והדבר נשמע לי מוזר, הצעתי לבחור לגשת לכת"ר לברר את הענין. ואכן הבחור נגש אל כת"ר וחזר אלי ואמר שכבודו אישר את הפסק, ועוד הוסיף לא רק שמותר אלא יש מצוה של "הלעיטהו לרשע וימות", וכב' הוסיף שהשאלה היתה בעקבות מעשה שהיה עם סטודנט בארה"ב שהיו גונבים לו את הכריכים, והוא החליט לשים רעל בכריך, וכב' קבע שהסטודנט טוב עשה וגם מצוה יש בדבר של "הלעיטהו".

לאחר ששמעתי את הדברים מפי הבחור. החלטתי לפנות אל כת"ר ולהעלות בפניו את השאלות שיש לי בענין.

א. המושג של "הלעיטהו לרשע וימות" מופיע במשנה מעשר שני (פ"ה משנה א) כפי הנוסח המובא בירושלמי, בדברי רבן שמעון בן גמליאל. וכן מובא בתלמוד בבלי ב"ק (סט ע"א), אך שם מדובר בזה שאין חובה על אדם למנוע מרשע מלהכשל באיסור אכילה של מעשר שני או נטע רבעי. שחל עליהם איסור לאו, אבל לגרום לעונש גופני וק"ו למוות בודאי שאסור. גם אם נאמר "גדול המחטיאו יותר מההורגו" גם זה מדובר בדיני שמים ולא בידי אדם. עובדה שעל רצח יש מיתת בי"ד ועל החטאה אין דין כזה.

ב. היכן מצינו דין מוות לגנב, וכי על איסור גניבה יש דין מוות, וגם אם מדובר בגרמא, הרי ידוע הרמב"ם המפורסם על חומרת שפיכות דמים שחל גם על הגורם.

ג. לאור האמור אודה לכת"ר באם יואיל להבהיר את הענין, ויותר מכך חשוב שהבהרתו יובא לידיעת כל אלו ששמעו על כך, בכדי שחלילה לא יסיקו מסקנות מעשיות בנושא חמור כל כך הקשור לדיני נפשות.

ביקרא דאורייתא

ובברכת כתיבה וחתימה טובה

סיני מאיר פרנקל

מכתבו של הרב יצחק זילברשטיין

אב"ד רמת אלחנן - בני ברק

אל מעכ"ת של בנש"ק מגזע אראלים הרב הגאון המפורסם איש חי רב פעלים מוהר"ר סיני מאיר פרנקל שליט"א אב"ד יבנאל יע"א
שלום וישע רב.

אגרתו מעולפת ספירים הגיעתני ובו דן כבודו על מה שאמרנו על אותו גנב שאכל כריכים של חבריו ונתחכם הנגנב והניח סם המוות בתרמילו במטרה שאם יבוא חבריו ויגנוב את הכריך ויאכלנו ימות מהרעל.

פעמי יעקב ★ גליון חודש כסלו תש"ס

וכת"ר שליט"א נפשו היפה שמגזע תרשישים, שדנו את כל הגנבים לברכה ולתפילה, לא מסכימה לדעתנו. וז"ל כת"ר שליט"א: "היכן מצינו דין מוות לגנב ... וגם אם מדובר בגרמא הרי ידוע הרמב"ם המפורסם על חומרת שפיכות דמים שחל גם על הגורם" עכ"ל כת"ר במכתבו. ואמינא במטונך, הרי דברי הרמב"ם שכת"ר מתכוון אליו הם בהלכות רוצח (פ"ב הלכה ב) ושם נאמר: "השוכר הורג להרוג את חברו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפת חברו והניחו לפני הארי והרגתו החיה... כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים". דברים אלו שכתב הרמב"ם הם באופן שהוא זה ההורג באמצעות השליח או באמצעות חיה או נכרים, אבל אדם המניח בתוך תרמילו כריך וכו' סם המוות, או שהניח עוגה מורעלת ליד הכספת בביתו, שבוה כל מעשה הרציחה נעשה רק ע"י הגנב, דהו"ל שלא יאכל, כמבואר בב"ק (מז ע"ב) [הנותן סם המוות לפני בהמת חברו פטור מדיני אדם ... הויא ליה שלא תאכל"ן] דבר זה לא כתבו הרמב"ם. ואדרבא, אילו גם זה היה בכלל גרמא היה לו לרמב"ם לכתוב גם שאסור להניח סוכריות בתוך כיסו, אם הם עשויות מרעל לעכברים מחשש שמא יבוא גנב ויחמוד סוכריה להשיב נפשו, וימצא מת.

הבאנו גם את דברי מסכת דרך ארץ (רבה פרק ה) "מעשה ברבי יהושע שהשכים אצלן אדם, ונתן לו אכילה ושתייה, והעלהו לגג לשכב, ונטל סולם מתחתיו - כדי שאם יחליט לברוח יפול וימות! וכך הוה - מה עשה אותו האיש? עמד בחצי הלילה ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וכיון שביקש לירד נפל מן הגג ונשברה מפרקתו". יעויין חולין (דף כא ע"א) דהוי נבילה.

גם מש"כ על ענין "הלעיטהו לרשע וימות", אע"ג דיסודו שימות מעבירה שבידו אך גם הלשון הפשוטה חייבת להיות אמת, אחרת לא היו חכמים משתמשים בלשון זו.

ועוד יש להאריך בזה, אך לא עת האסף עתה כי אם לקרוא לאלוקינו שיכתבנו ויחתמו לחיים טובים וירבה כת"ר שליט"א בגבולות הקדושה והטהרה והמידות הנאצלות שחננו השי"ת באהבה.

יצחק זילברשטיין

מכתבו של הרב רבי חיים קניבסקי

בני ברק

איני ראוי להוראה כלל, אבל לכאורה יש מקום לדברי גיסי שליט"א.

”הלעיטהו לרשע וימות”

דוד בן גוריון

פקירה, תגובות ומענה

שאלת ”הכריך המורעל” שהועלתה ב”פעמי יעקב” בגליון הקודם (גליון חודש כסלו - מ”ג), הייתה גלים בהיקף חסר תקדים. פרסום הדברים יצר הר - שאף אנו הופתענו מעוצמתו. התהודה - חצתה יבשות, חצתה חוגים ועדות. העולם התורני כולו רגש. הכול דיברו בזה: גדולי ישראל, רבנים ויושבי על מדין, אברכי כולל, ואפילו בעלי-בתים. פוסקי הדור חיוו דעתם בעל-פה בסוגיא זו, בכוללים רבים ליבנו וניתחו את פרטי ההלכה הזו, ולפחות בשתי ישיבות מפורסמות נאמרו על-כך שיעורים רישמיים מפי רמ”ם גדולי ישראל מהשורה הראשונה.

הגאון הרב יצחק זילברשטיין עמד בעין הסערה שהתפתחה סביב תשובתו. הפולמוס היה עירני ותוסס מאד. אל שולחן המערכת הגיעו עשרות (!) תגובות בכתב, והרכה מעבר לכך בעל-פה. מעבר לויכוח עצמו, ניתן לראות בתגובות עובדה מרתקת אחרת: הטיעונים בכללם הם ארבעה - חמשה. לא יותר. לכן מעניין לראות את אותם טיעונים כשהם מוצגים על-ידי אישים שונים, בדרכים שונות - איש איש, מזוית הראיה וסגנון החשיבה המיוחדים לו. גם הטמפרמנט שונה מאחד למישנהו - היו שתקפו באיפוק, והיו ש”אורייתא דמרתתא בהו” געשה ופרצה חוצה בלבה רותחת, לעיתים על גבול העלבון.

בגליון זה הקדשנו מקום נרחב מאוד - לתגובות, וכצידם - לתגובתו של הרב זילברשטיין. למרות זאת, לא הצלחנו במסגרת זו לכלול אלא מעט מן התגובות. ועם המגיבים הרבים שליט”א - הסליחה.

חשוב להדגיש: לעיתים מרוכ עיסוק בנושא נשכחים הפרטים הקטנים. פסיקתו של הרב זילברשטיין אינה, ולא היתה, גורפת. היא מתייחסת רק לאותו אירוע מיוחד שתואר, בו נקלע הסטודנט לסיטואציה קשה מאד ואף מסוכנת - מבחינה נפשית, ואולי אפילו מבחינה פיזית. לכן בטרם כל דיון בנושא נשחזר את פרטי אותו אירוע כפי שתיארנו בגליון הקודם:

”גופא דעובדא: סטודנט למדעים (רפואה וכימיה) באחד מבתי הספר אי שם בארצות-הברית, לא צלחה דרכו. בלימודים אמנם עשה חיל ונחשב לכימיקאי מעולה, אך מבחינה חברתית כשל ועד מהרה הפך ל”מסכן הכיתה” - מטרה להשתלחות ולהתגרות התלמידים. הגיעו הדברים לידי כך שהיה מי מבין החניכים שעשה לו קבע להעלים מילקוטו של המסכן את הכריך שהכין לעצמו לארוחת הצהרים ולסעוד על חשבון חבריו. איש לא התאמץ לעזור לאותו תלמיד אומלל לעלות על עקבות הגנב. הלה נותר חסר אונים ואובד עצות.

”באחד הימים בעיצומה של ההרצאה שלאחר הפסקת הצהרים, החל אחד התלמידים באותה כיתה להשתעל להכחיל ולהקיא... הבהלה היתה גדולה. קם אותו מסכן וביקש להרגיע את הרוחות. ברגע זה הוברר לי מיהו הגנב - אמר. אני הוא

שרקחתי חומר כימי רעיל ומסוכן והטמנתי בסנדביץ שלי, מה שגרם לו לגנוב להרעלה קשה וקטלנית. בזריזות שלף חומר אחר שבכווחו לנטרל את השפעת החומרים הרעילים. צוות ההצלה שהוזעק למקום פעל בדיקנות ע"פ הוראותיו ומנע את מותו של הגנב. מכאן ואילך דרך כוכבו ומעמדו של אותו תלמיד מסכן, שהפך ל"גיבור התיכון". חכמה בגויים - תאמיץ.

"אחד הנוכחים במקום, צעיר יהודי, משמש כיום כראש מחלקה באחד מבתי החולים בארץ, הציג את השאלה בפני הרב יצחק זילברשטיין במסגרת שיעורו היהודי הנמסר בפני סגל רפואה ואקדמיה. השאלה היתה האם מותר ליהודי לעשות מעשה שכזה שיגרום למותו של הגנב? הרב זילברשטיין ענה: לא רק מותר, אף מצוה יש בדבר - "הלעיטהו לרשע וימות".

הרב גדליהו אקסלרוד

הרב גדליהו אקסלרוד

אב"ד בבית הדין הרבני - חיפה

לאחר עיון בדברי הרב הגאון מוהר"י זילברשטיין שליט"א שפסק שמותר להטמין סם המות במטרה לגרום לגנב שימות כאשר בא לבצע גניבה מדין "הלעיטהו לרשע וימות".

יש לי להשיג על הדברים:

א. תמוה לי שהבדיל בין דין כפתו לפני ארי וכיו"ב שכתב הרמב"ם (בהל' רוצח ושמי"נ פ"ב הל' ב) שכל אחד מאלו שופך דמים הוא ועון הריגה בידו וחייב מיתה בידי שמים ומפורש ברש"י מס' ע"ז (עו ע"א) שיש לזה דין גרמא.

ואיני מבין מה בין דין זה לדין נותן סם המות לפני בהמת חבירו שאמנם פטור מדיני אדם אולם שם בגמ' ב"ק (מו ע"ב) כתוב שחייב בדיני שמים מדין גרמא והגם שהבהמה מביאה על עצמה את הסם יש ע"ז דין גרמא ואין נבדיל בין גרמא לגרמא. מנין לנו זאת, והרי דין באופן שמניח סם המות באוכל שידוע שהגנב יאכל אותו.

ב. במסכת דרך ארץ (פרק ה) שע"ז סמך ההיתר מובא וז"ל: "ומעשה ברבי יהושע שהשכים אצלו אדם ונתן לו אכילה ושתייה והעלהו לגג לשכב, ונטל סולם מתחתיו. מה עשה אותו האיש? עמד בחצי הלילה, ונטל את הכלים וכרכן בטליתו וכיון שבקש לירד - נפל מן הגג ונשברה מפרקתו. לשחרית, השכים רבי יהושע ובא ומצאו כשהוא נופל. אמר לו: ריקה, כך עושין בני אדם שכמותך? אמר לו: רבי לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחתיו. אמר לו: ריקה, אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך". עכ"ל.

וכאשר מעיינים בדברים אין מכאן אפילו דמות ראייה. כי ההבנה הפשוטה בתוספתא היא: שרבי יהושע היה בטוח שהגנב לא ירד בטרם יכדוק אם הסולם מונח במקומו. אחרת לא מובן הדו-שיח ביניהם. אם כוונת רבי יהושע היתה לומר לגנב מדוע גנבת והיית כפוי

פעמי יעקב ★ גליון חודש ניסן תש"ס

טובה על האירות, מה תשובה עונה לו הגנב "לא הייתי יודע שנטלת הסולם". אין זו תשובה למה שנשאל. ממילים אלו מובן ששאלת רבי יהושע היתה על מקרה הנפילה ולא על מעשה הגניבה - מדוע לא נזהרת לבדוק אם הסולם מונח במקומו; אילו נזהרת לא היית נופל ושובר מפרקתך. על כך ענה לו הגנב: "לא הייתי יודע שנטלת הסולם" - לא העלתי בדעתי אפשרות שכזו. השיב לו רבי יהושע: "אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך..." ואם-כן היה עליך לשים לב שחושדים בך ויתכן ויטלו הסולם מתחתך.

מכאן מובן שרבי יהושע בטוח היה שלא יפול הנופל ולא היתה כוונתו לגרום הריגתו. ממילא אין מכאן ראיה שמותר לעשות פעולה שעל ידה יביא הגנב על עצמו הריגה.

ג. כן משמע שהנופל לא היה בגדר נבילה מחמת שבירת המפרקת שמטמא באהל שאם היה במצב כזה לא היה מסוגל לנהל שיחה כזו עם רבי יהושע אלא הגם שהיה לו שבר במפרקת לא נקרע רוב בשר ואז אין לו דין נבילה (כמבואר בגמ' חולין כא) ושמא גם בגובה גג לא היה משום סכנת מיתה.

ד. להלביש דין חדש בגדר חז"ל "הלעיטהו לרשע וימות" מסברא אין בכחינו וגם לא בדורות שלפננו וגם לא בדורות הראשונים מבלי מקור בגמרא כי דינא דגמ' הוא שאין חיוב לטרוח בכדי למנוע מעוברי עבירה לעבור עוד איסור אבל בעניננו הוא גורם הריגה וזה ענין אחר.

ה. בגוי נפסק הדין ברמב"ם (הל' מלכים פ"ט הל' ט) שנהרג על פחות משהו פרוטה, אולם זה לא היתר לכל יחיד להרוג אלא דין בבית דין, כן כתבו התוספות במסכת ע"ז (סד ע"ב).

ואסיים בכבוד רב וכברכה

הרב גדליהו אקסלרוד

הרב מרדכי בלינוב

דומ"צ פריז ואב"ד אוברוויל - צרפת

נדהמתי לראות מה שהתיר הגאון הרב יצחק זילברשטיין שליט"א להניח סוכריות רעילות לפורץ הפוטנציאלי ועי"ז יהרג נפש מישראל, ולדעתי פשוט שהמניח סוכריות עובר על "לא תעמוד על דם רעך", וכמשי"ת בס"ד.

ראשית עלינו להבהיר: מה שצירף לכאן הך דאמרו רז"ל "הלעיטהו לרשע וימות", אינו שייך לנדו"ד וכמה טעמים בדבר:

(א) הרמב"ם בפירוש המשניות (מעשר שני פ"ה מ"א) כתב בפ"י דברי רשב"ג בד"א בשביעית וכו' "ואין לנו לעשות תקנה לגזולן שלא יבוא לידי מכשול" וכ"כ המאירי

פעמי יעקב ★ גליון חודש ניסן תש"ס

בב"ק (ס"ט ע"א ד"ה "אעפ"י שאין הקדש") "אין מתקנין לעוברי עבירה" והיינו דאין לעשות תקנה (ופעולה) מיוחדת כדי להציל הגנב (מאיסור), אבל להניח סוכריות רעילות הרי זה בדיוק להיפך, והיינו תקנה לעוברי עבירה איך להמיתם. והא דדמאי (פ"ג מ"ה) ר"י אומר אין אנו אחראין לרמאים וע"כ מעשר רק מה שנוטל ממנה ומבואר בירושלמי פ"ג ה"ה דדמאי ובמע"ש שם שר"י ורשב"ג הנ"ל "אמרו דבר אחד", והיינו הך דהלעיטהו לרשע וימות (ע"ש בפני משה) ושם הרי נותן לפונדקית, פשוט דעצם הנתינה אינו להזיק ולהכשיל אלא לאפות עיסתו, וסובר ר"י דאינו מעשר מה שנותן מחשש שמא תאכל, דאין צריך לעשר מה שנותן לה דאין צריך לעשות תקנה ופעולה מיוחדת עבור רמאים וכן הוא הלשון אין אנו "אחראים" לרמאים, והיינו כנ"ל. ועי' תוס' חולין ו' ע"ב ד"ה "סתם נמי" וגיטין ס"א ע"ב ד"ה "התם". (והרמב"ם פוסק בהל' מעשר פי"א הי"ב כת"ק דמעשר מה שהוא נותן לפונדקית ועי' תויו"ט דמאי שם ועי' שו"ת דרב"ז ח"ד סי' אלף רכ"ז ושנ"ז ושו"ת חות יאיר סי' קמ"ב עי"ל כיון דנותן לה בידים חמיר טפי).

ועיין מש"כ בחות יאיר בסי' קמ"ב "ואני תמה מאד על לשון זה וכו' משמע דשרי לספינהו איסור בידים ואיך יתכן זה וכו' ומי שיעלה ארוכה למחלתי בזה רופא אומן יקרא" ע"ש. (ועי' מש"כ החזו"א דמאי סי' ח' ס"ק ט' דמה שאמרו הלעיטהו הוא לאו דוקא ואינו אלא לשון בעלמא שאינו זקוק למעשהו ולשקוד על הצלתו, והיינו כנ"ל). וכן מ"ש הש"ך יו"ד סי' קנ"א ס"ק ו' דישאל מומר אין מצווים להפרישו מאיסור, והגליון מהרש"א ר"ל משום הלעיטהו וכו' הרי זה רק שאין מצווים להפרישו, והיינו דאין צריך לעשות תקנה ופעולה כדי להפרישו מאיסור, אבל לא כתוב שיעשה פעולה כדי להזיקו ולהכשילו באיסור. ומה שמוכרו אין בזה איסור לפי הש"ך שם דאינו בתרי עברי דנהרא והקונה יודע מה שקונה ואינו מכשילו, ע"ש. (עי' דגו"מ שהעובר במזיד אין איסור להפרישו מאיסור עי' דרכי תשובה שם ס"ק ח"י, חתן סופר ערך לפני עיור, ארעא דרבנן ערך הנ"ל, יד מלאכי שס"ו, ועי' שווע"ר סי' שמ"ז סעי' ג' ד'. ואכ"מ).

אבל בנדו"ד להכשיל הגנב כדי להמיתו, אין זאת ההלכה וההגדרה של הלעיטהו לרשע.

(ב) בפ"י המשנה להרמב"ם (מע"ש שם) מפורש "ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יכשל מפני שעון גזל חמור יותר". (ואף שהחות יאיר הנ"ל מקשה ע"ז, אין זה משנה דברי הרמב"ם) נמצא דהלעיטהו רק בדבר שהוא קל יותר מהאיסור שהעברין עובר. והוא תנאי לעיכובא בהך דהלעיטהו כו' כמ"ש הגליון מהרש"א יו"ד סי' קנ"א על ש"ך ס"ק ו' ע"ש. לפי"ז בנדו"ד לא שייך הך דהלעיטהו, כי מה חמור יותר מ"וחי בהם". (ועל הכל יעבור ואל יהרג חוץ מג' דברים).

(ג) בר מכל דין, א"א ללמוד מהך דהלעיטהו הנ"ל שיש מצוה (או ענין חיובי עכ"פ) להניח הסוכריות וכו' כי במשניות הנ"ל ובגמרא בב"ק ובירושלמי נפסק הך דהלעיטהו רק לגבי הוספת איסור להרשע, ואיך אפשר ללמוד מזה על דין מיתה ולומר שיש מצוה להרוג רשע ר"ל. ואין אנו דנין פסק הלכה אלא מספרי פסקי הלכה שעליהן

נשען כל בית ישראל, אשר מפיהם אנו חיים, ואין לבוא ולחדש הלכות מדיוק לשונות בדברי חז"ל.

¹⁰⁶**כעת** נוכיח בעה"י בעצם הדבר להניח סוכריות לגנב הפוטנציאלי ה"ה איסור גמור ויש בזה משום "לא תעמוד על דם רעך", וכדלהלן.

מבואר בסוגיא בסנהדרין ע"ג ע"א ונפסק להלכה מפורשת ברמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"א הי"ד-ט"ז (ע"י סהמ"צ ל"ת רצ"ז) ובטוש"ע חו"מ סי' תכ"ו ד"כל היכול להציל ולא הציל עובר על לא תעמוד על דם רעך וכן הרואה חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חיה באה עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להציל ולא הציל או ששמע עכו"ם או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנין לו פח ולא גלה אוזן חברו והודיעו או שידע בעובד כוכבים או באונס שהוא בא על חברו ויכול לפייסו בגלל חברו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו וכל כיוצא בדברים אלו, עובר על לא תעמוד על דם רעך". ויש בזה גם חיוב עשה כדאיתא בסנהדרין שם וב"ק פ"א ע"א והשבתו לו (דברים כב) היינו אבדת גופו (ע"ש רש"י בסנהדרין דקרא מיותר הוא ובא לרבות אבדת גופו) ובלשון הספרי (פסקא רכ"ג) אף את עצמו אתה משיב לו. ובשאלות שאילתא ל"ח יליף מהכתוב דוחי אחיך עמך וע"י רמב"ן עה"ת ויקרא כ"ה ל"ו.

והאו"ה כלל נ"ט דין לח כתב דכל שיכול להצילו ואינו מציל נחשב כאילו הרגו **בידים** וע"ז נאמר לא תעמוד וכו' ע"ש.

ויתירה מזו כתב בחי' הר"ן סנהדרין שם על הגמ' וכי מה למדנו כו': וא"ת וכיון שמצוה הוא להרוג הרודף כדי שיציל הנרדף למה לי קרא דלא תעמוד על דם רעך פשיטא דהוא מצוה לטרוח בהצלתו כגון טובע בנהר או ליסטים באים עליו, י"ל דמקרא דנותן להצילו בנפשו לא שמעינן אלא במי שברור כשמש שהוא רוצה להרוג ובכה"ג וכו' הוא דמחייב להצילו אבל על ספק לא שמעינן מידי משום הכי אתא קרא דלא תעמוד על דם רעך לומר שהוא מצווה לטרוח אף על הספק עכ"ל. (וי"א דצריך להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חברו מסכנה ודאית ע"י שו"ע הרב הל' "נזקי גוף ונפש ודיניהם" סעיף ז' והל' שבת סי' שכ"ט סעיף ח' וע"י ב"י חו"מ סי' תכ"ו סמ"ע שם ס"ק א' שו"ת רדב"ז ח"ג סי' אלף נ"ב שו"ת חות יאיר סי' קמ"ו ועוד ואיכ"מ - ובנוגע להסתכן עיין הסוגיא דב"מ ס"ב ע"א וקי"ל ר"ע דחייך קודמין לחיי חברך ע"י מנ"ח מצוה רצ"ו).

ודין הצלה ממיתה ה"ה גם להציל ישראל בעל עבירות כמפורש הדבר להלכה ברמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ד הי"ב ושו"ע חו"מ סי' תכ"ה ס"ה: אבל ישראל בעל עבירות וכו' אלא עושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו ע"כ וכ"ה בשו"ע הרב הל' נזקי גוף ונפש ודיניהם סעי' ח'. ומזה דאף אם מדובר ברשע שגונב וכו' יש מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו.

והא דרועה בהמה דקה הנ"ל גרוע מאוכל נבילות לתיאבון ואסור להצילם מבואר בב"י (הובא בסמ"ע ס"ק כ"א) "דהרועה עושה עבירה מידי יום ביום וכל היום משא"כ

אוכל נבילות לתיאבון" (ופי' השני שבסמ"ע תי' גדול, ודוחק כמבואר להמעיין בלשון הרמב"ם ושו"ע וכו') או כהגדרת הלבוש סעיף ה' שעושים משום הנאתן כן תמיד וכו'.

ולפי הגדרתו הברורה של החת"ס בתשובותיו ח"ו סי' ס"ז "ומושרש בחטא מילתא אחריתי היא דעיקר חיותו ומחיותו ממנו ואביק ב"י טפי כי רועי בהמה דקה וכה"ג וההיא הוא דלא מעלין" יעו"ש.

ומעתה בנדו"ד, בנוגע להטמין פח - סוכריות מרעילות וכדו' - לגנב שאם יבוא לגנוב יהרג, אף אם נאמר דאין להטמין הפח דין של הורג נפש כי הגנב נכנס לרשותו והרג את עצמו, אבל זה ברור דכל אחד שיודע על דבר הטמנת הפח ושזה יכול להרוג נפש מישראל, יש עליו חיוב של הצלה, ועליו לעשות כל שביכלתו כדי שזה שמכין איך להרוג נפש מישראל יסור ממעשיו, כדי שישראל לא יטבע בים ולא יהרג ח"ו, ואם לא משתדל בזה ה"ה עובר על לא תעמוד על דם רעך (ועוד איסורים כמ"ש לעיל), ומ"ש שצריך להציל נפש מישראל שלא יהרג ולא יטבע בים או שלא יהרג ע"י בעל בבית חבירו. א"כ כש"כ וק"ו ב"ב של ק"ו שמוטל חיוב על זה שמכין הפח וברשותו נמצא הרעל וכדו' לעשות כל שביכלתו להציל נפש מישראל דהיינו שהרעל לא יהרג שום נפש מישראל, דאטו מפני שזה ברשותו אין עליו חיוב הצלה? ע"כ ברור דאין שום אפשרות להכין ולהטמין רעל וכדו' כדי להרוג נפש מישראל. נמצא דהדבר מפורש ברמב"ם המזהיר ומפרט דיני הצלה בהל' רוצח ושמירת נפש סוף פרק ראשון.

אא"כ ידוע לנו דמיירי בגנב שהוא אפיקורס ומומר להכעיס או גנב שגונב תמיד ויש לו הנאה מזה (לבוש הנ"ל) וזהו עיקר חיותו ומחיותו ואביק ב"י טפי (חת"ס הנ"ל), ואז אין חיוב להצילם ואדרבה. אבל סתם גנב מן יימר שהוא מסוגי הנ"ל ואולי ה"ה גונב כעת רק בגלל ששקוע בחובות עצומים ואין לו איך לשלם או שהוא במצב קשה כי אין לו פרנסה וכדו', ואולי גם מחפש לו עבודה וכו' ואדרבה מצטער מגניבתו ועד שימצא ה"ה אנוס מחמת ממון לגנוב ר"ל ואינו גורע מאוכל נבילות לתיאבון שיש חיוב להצילם, ואטו כל גנב ה"ה בדרגת רועי בהמה דקה המבואר בשו"ע הנ"ל. וע"כ ברור שסתם גנב אין שום מקום לומר ששייך להסוג שמורידין ולא מעלין, ועל כל אחד יש חיוב להצילו שלא יטבע בים וכדו', ואם לאו עובר על "לא תעמוד על דם רעך".

לסיכום:

(א) יש לחפש צד הטוב והזכות של כאו"א מישראל אולי "חזו לי זכותא" (כמבואר בסנהדרין בכמה מקומות וברמב"ם שם), וע"כ כשחוששים לגנב ישראל, אין לפסוק מיד שהוא שייך לאלו שמורידין ולא מעלין, וצריך לדונם (כ"ז שלא בירו להיפך) שהגנב הוא מאלו שיש מצוה להצילם, ואם לאו ה"ה עובר על "לא תעמוד על דם רעך".

(ב) על כאו"א להשתדל ולעשות כל שביכלתו להציל נפש מישראל, ע"כ יש לחפש איך לאסור להניח רעל וכדו' להרוג נפש מישראל ח"ו ועי"ז זוכים ל"כאלו קיים כל העולם כולו".

ג) ובנדו"ד כל היודע איפה נמצא הסוכריות או רעל וכדו' שמסכן נפש מישראל, חייב לעשות כל שביכלתו להסירו משם, ולפי"ז כש"כ שאסור להניח הסוכריות וכדו' לגנב הפוטנציאלי "וכל המקיים נפש מישראל כאילו קיים כל העולם כולו" (לשון הרמב"ם כנ"ל).
ונסיים בסיפור הנפלא בירושלמי תרומות (פ"ח ה"ד) באחד שנתחייב מיתה למלכות וברח ללוד אצל רבי יהושע בן לוי והתחבא שם, כשהקיפו חילות המלך את העיר ואיימו להחריבה אם לא ימסרוהו בידם, שידל ר"י את האיש בדברים לצאת אליהם ולעזוב העיר, ולא לסכן חיי התושבים, הלה הסכים יצא ונמסר ע"י רבי יהושע למלכות. אליהו הנביא שהי' רגיל תמיד אצל ריב"ל לא נגלה מאז אליו עוד, והצטער ר"י מאד וישב בתענית עד שנתגלה אליו אליהו ואמר לו: וכי למסורות ולמלשינים אני נגלה? אמר רבי יהושע הלא משנה מפורשת היא (תוספתא תרומות פ"ז) שכגון זה מותר, אמר לו אליהו: "וכי משנת חסידים היא" ע"כ.

הרב יעקב גרנירר

כ"ק אדמו"ר מאשג

ר"מ בישיבת "חידושי הרי"ם" - בני ברק

תורה היא וללמוד אני צריך, על-כן באתי במספר שאלות מאחר ומאד תמהתי על הפסק ועל הראיות.

א. בגמ' בב"ק בנותן סם המות לפני בהמת חבירו אע"פ שהוי ליה שלא תאכל מ"מ כתוב שם בפירוש שחייב בדיני שמים, ומה שטען הגר"י זילברשטיין שליט"א שהוי ליה לרמב"ם לכתוב שאסור להניח סוכריות בתוך כיסו וכו'. במקרה כזה ודאי שאין איסור להחזיק בכיס או בבית סוכריה של רעל שמא יבוא גנב, אבל בסיפור שלפנינו כאשר גנב בא כמה פעמים ושמים רעל במתכוין שהגנב ימות - מאד מאד תמוה ההיתר לגרום מות לגנב באופן שלא בא במחלת שאין לו דין של הבא להרגך השכם והרגהו.

ב. הראיה ממסכת דרך ארץ לענ"ד אינה ראייה. מי אומר שרבי יהושע סבר שהגנב יקפוץ וימות, בפשטות הערמה והחכמה היתה שהגנב ינסה להניח רגליו על שליבות הסולם ויראה שאין סולם וימנע מלרדת. ובהכרח לומר כך, כי לכאורה קשה מדוע לא חשש רבי יהושע אולי האורח לא יגנוב וירד לפנות בוקר ללכת לדרכו ויפול וימות, אלא בהכרח כמו שכתבתי שכוונת רבי יהושע היתה למנעו לרדת והגנב בפוזיותו לא שם לב שאין סולם ונפל וממילא שייך כאן שאיהו דאפסיד אנפשיה.

ג. במסכת מעשר שני בענין נטע רבעי, שם שהגנב בא מעצמו בלי שאני עשיתי פעולה ואוכל נטע רבעי או טבל על זה נאמר "הלעיטהו לרשע וימות", אבל לעשות

פעולת גרם רציחה, להניח סם בתרמיל בידיעה שיבוא אדם לכאן לאכול - מאד תמוה ההיתר. ועוד בפרט מה שהובא שהגר"י זילברשטיין ענה לשואל "לא רק שמותר, אלא אף מצוה".

ואסיים בווארט יפה בענין גנב שלא חייב מיתה. בשמואל (ב פרק יב) כשנתן הנביא סיפר לדוד הסיפור של גניבת כבשת הרש, ענה דוד (שם-ה) "חי ה' כי בן מות האיש העושה זאת". בספר עשרה-למאה למגיד מודיסלב אביו של רבי שמחה בונם מפשיסחא, שואל: הלא גנב לא חייב מיתה ומדוע פסק דוד "בן מות האיש"? ומתרץ: דוד חשב שלא יתכן שיהודי עשה כדבר הזה, ודאי היה זה נכרי, ובן נח נהרג על גניבה, ודפח"ת.

ביקרא דאורייתא
ושלום רב לאוהבי תורתך
יעקב גרניר

הרב מנשה קליין

אב"ד אונגוואר וראש ישיבת "בית שערים"
ברוקלין - ניו יורק

לפי שלפענ"ד הדבר צ"ע לכן אציע את דברי: איסור גניבה הוא איסור לאו ואינו במלקות משום דאיתא בהשכון וכ"ש דאינו בכלל עונש מיתה*.

והנה הרועה בהמה דקה במקום שהשדות הם של ישראל אין מסבבין להם מיתה ואסור להצילן (כמבואר בח"מ סי' תכ"ה ס"ה ויו"ד סי' קנ"ח ס"א). בד"א בישראל בעל עבירות והוא עומד ברשעו ושונה בו תמיד כגון רועה בהמה דקה שפקרו בגזל והם הולכים באולתם אבל ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה עבירות להנאת עצמו כגון אוכל נבילות לתאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו. ועיין ש"ך (יו"ד שם סק"ג) "כגון רועי בהמה דקה - דוקא ברועים החמירו וכו', אבל גולנים דאורייתא מעלין". נראה דאפילו גזלן מפורסם לא די שאין מסבבין לו את המיתה, אלא אדרבה גם מעלין אותו.

אלא דעומד נגדן הא ברייתא דמסכת דרך ארץ רבה (פ"ה) "מעשה ברבי יהושע וכו'". וראשונה, נראה דהנה ר"י לקח הסולם מתחת האורח אבל לא היה מוכרח שיפול אלא היה בידו לישן שם כל הלילה ולקום בבוקר או כשרצה לרדת היה יכול לברר אם יש שם סולם ולא היה נופל וכיון דלא אשגח נפל, אבל כאן הרי בידו נתן רעל בלחם שימות והוא בקום ועשה ובאופן שלא יכיר בהסם.

* הערת העורך: למכתב זה צורף מאמר ארוך ומנומק היטב המוכיח שאין אפשרות לחייב גנב מיתה. מפאת קוצר היריעה אנו מביאים רק את הטענות הנוגעים במישורין לפסקו של הרב זילברשטיין.

שנית, מה שדייק יד"נ מגמרא חולין נשברה מפרקתו דהוי נבלה, לכאורה יש לחלק בין אדם לבהמה דאית ליה מזלא. וגם כי סיים שם במסכת ד"א "לשחריית השכים רבי יהושע ובא ומצאו כשהוא נופל, אמר לו וכו'" ומשמע דלא מת כשנפל אלא דיבר אח"כ עם ר"י. ומסתמא לא נתגלגל חובה ע"י ר"י.

ועד השלישית אני בא, דנלפענ"ד דבר חדש. כי דרכם היה ליקח הסולם וכמ"ש בקידושין (פ"א ע"א) "רב ביבי איקלע לבי רב יוסף, בתר דכרך ריפתא אמר להו שקולי דרגא מתותי ביבי." ("שאלו בעליה וירדו רב יוסף ואשתו והוא נשאר בעליה. שקולו דרגא מתותי ביבי - שלא ירד ויתחד" - רש"י) והא אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום ייחוד. שאני רב ביבי דשושבינתיה ("בעלת ברית לו" - רש"י) הואי וגייסא ביה". וכן עוד (שם) "הנך שבוייתא דאתאי לנהרדעא, אסקינהו לבי רב עמרם חסידא, אשקולו דרגא מקמייהו וכו'". נמצא דהיה זה דרכם להוריד הסולם היכא דאיכא חשדא וכיון דכאן איכא חשדא נמי לקחו הסולם והיה לו לחשוב על זה. ומה מדויק בזה לשון שהתרעם ואמר "לא הייתי יודע שנטלת את הסולם מתחת", ואמר לו "ריקה אי אתה יודע שמאמש היינו זהירין בך". ומה התרעומת ומה התשובה? אלא כיון שהתרעם ואמר "לא הייתי יודע שנטלת את הסולם" - כלומר שעשית לי עולה, על זה השיב לו "ריקה אי אתה יודע והלא מאמש היינו זהירין בך" - כלומר כיון שמאמש היינו זהירין בך, היה לך לחשוב שיקחו את הסולם, דבמקום שזהירין לוקחים הסולם, כמו שעשו ברב ביבי או רב עמרם חסידא. וא"כ הו"ל פשיעתו ולא שהם פשעו בו, וממילא אין לזה שום דמיון להגותן סם בלחם להמיתו. וזה לפענ"ד ברור בס"ד.

ומש"כ דלשון "הלעיטהו לרשע וימות" הגם "דיסודו שימות מעבירה שבידו אך גם לשון הפשוטה חייב להיות אמת, אחרת לא היו משתמשים בלשון זו". ולפענ"ד הרי לשון זו מובאת בב"ק (ס"ט ע"א) "כרם רבעי היו מציינים אותו בקוזות אדמה" ("נותן פיסת רגבים סביבות הגבולים להודיע שהוא כרם רבעי ואסור בלא פדיון" - רש"י)... ושל ערלה בחרסית ("כתותי רעפים" - רש"י)... אמר רבן שמעון בן גמליאל בד"א בשביעית דהפקר ניהו, אבל בשאר שני שבוע - "הלעיטהו לרשע וימות". ופירש הרמב"ם (בפיהמ"ש למסכת מעשר שני פ"ה מ"א): "שלא בשנת השמיטה אין צריך לרשום, לפי שאין רשות בני אדם לשלוח ידם ולאכול מה שאינו שלהם. ואם עבר אדם ואכל - הרי זה גזלן, ואין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול לפי שעון הגזלות יותר גדול". לפי-זה פשוט דלשון הלעיטהו לרשע וימות הוא שיעשה כחפצו וימות ברשעתו, ולא אמר והמיתהו, ולכן לתת לו סם שימות ודאי אסור, והרי לא גרע מלספות לו איסור בידים אפילו למומר אסור כנלפענ"ד.

איברא דכרגע עלה במחשבתי הרהורי דברים דלא זאת שאסור לשום סם לפני הגנב שיאכל וימות אלא אם ראה או ידע מגנב שבא לגנוב ממנו או מאדם אחר מיני מאכל ויודע שיש במאכל ההוא שזה בא לגנוב, או שגנב ויש בו סם המות חייב להגיד לו להגנב ולהזהירו שיש במאכל זה סם המות ולא יאכלנו, והוא בכלל הא דאמרו מי

שטובע ביים מצוה להצילו מדין השבת אבידה. עיין שו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סי' ל"ט) שכתב וז"ל ואמר בפ' בן סורר ומורה (דף ע"ג ע"א) דיליף מקרא דהרואה את חברו טובע בנהר דחייב להצילו ולמטרח ולמיגר אגורי. ודבר פשוט אפילו צווח אל תצילני שמצילו וחוזר ומוציא ממנו מה שהוציא¹. ומה אבידת ממון חייב להשיב אבידת גופו לא כ"ש.

ולפי"ז אומר אני דהכ"נ אפי' שהוא עובר על איסור גניבה מ"מ אלו ידעו הבעלים שלקח כבר שיש בו סם המות שחייבים להגיד לו שיש שם סם המות כדי להצילו שלא ימות שהוא ספק נפש או ודאי נפש, ואף שהוא עובר עבירה במה שגונב הלחם אבל פשוט דלעונשין כמו בכל עוברי עבירה צריכין התראה קודם העשיה², ואם יש בידו למנעו הרי הוא נכנס תחתיו לעונש. עיין שבת (נ"ד) כל שיש בידו למחות ואם עבר יביאו אותו לב"ד וענוש יענוש, אבל לצוד ציד להמיתו בערמה שלא יעבור עבירה לא שמענו, ואם לא עשו כן ולא הזהירו אותו ואכל ומת הרי עברו על לא תעמוד על דם רעיק וכ"ש להעמיד סם המות בידים במאכל שחוששין שיבא אדם מישראל לאכול אפי' באיסור שעובר ח"ו באיסור רציחה וכ"ש באיסור גניבה שהתורה חסה על הגנב שהגונב חייב לשלם כפל ואם גנב שור משלם ה' ואם גנב שה משלם ד' אם טבח או מכר.

כתבתי כל זה שלא יראה ח"ו בחוץ איזה ע"ה שאנן מתירין להשים סם המות לפני הגנב וילמדו גם להרוג בידים, ועכ"פ ע"י גרמא הגונב פתו של חברו וימצאו קטני דעת ויעשו מעשה ובפרט לקיים מצוה של "הלעיטהו לרשע וימות", והוא ח"ו בכלל הורג נפש והוא מה שעשה בתואל כשרצה להרוג את אליעזר.

אלו דברי אסקופה הנדרסת השותה בצמא דברי תורה מלומדי תורה לשמה.

ידידכם המצפה לישועת ה'
דו"ש בלב ונפש

מנשה הקטן

1. (בראשית ב-טז, יז) "מכל עץ הגן אכל תאכל. ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות", הרי דבמקום שיש מיתה צריך להזהירו שאם בא לגנוב ולאכול באיסור, והוא רמז נאה.

1. ועיין קומץ המנחה למנ"ח (מצוה רל"ז) דנראה לו דמאבד עצמו לדעת אין מחוייבין להצילו ומדברי מהר"ם צ"ע לו, ועיין ספרנו משנה ח"ט סי' שצ"ט.
2. וקצת רמז לדברינו מאזהרת כביכול לאדם

הרב יצחק זילברשטיין

אב"ד רמת אלחנן - בני ברק

קבלתי בענין "הלעיטהו לרשע" עשרות מכתבים, ותלונות בעל פה, וראיתי שתלמידי חכמים מופלגים גועשים ורועשים אודות דברי, אני הקמן ודל, ודוחים אותם מכל וכל והיו שכתבו לי "ישתקע דבר ולא יאמר". ויודע אני שמה שאשיב כאן לא ישכנע איש. וכבר כתב הרמב"ן בהקדמתו לספרו "מלחמת ה'" במסכת ברכות "ואתה המסתכל בספרי - אל תאמר בלבבך, כי כל תשובתי על הרב רבי זרחיה ז"ל, כולן בעיני תשובות נצחות ומכריחות אותך להודות בהם על פני עקשותך, ותתפאר בהיותך מספק אחת מהן על לומדיה, או תמריח על דעתך להכנס בנקב המחט לרחות מעליך הכרח ראיותי. אין הדבר כן! כי יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות, ולא ברוב קושיות חלוטות. שאין בחכמה הזאת מופת ברור, כגון: חשבוני התשבורת ונסיוני התכונה". וכל מה שנביא אין בכחם להוכיח לסובר שאסור להניח סם המות שנהפוך הוא.

וברצוני להקדים בס"ד את דברי החזו"א באגרותיו שכתב וז"ל: "אין דרכי לבוא בויכוחים כי הבדל הדעות יש להם גורמים מוקדמים של רבות בשנים, ואין בכוח של ראייה לשנות, כי כל ראייה יש לה מסילות רבות, לכן מונח קיים אצלי למנוע מלהשיב". (אגרות חזון איש ח"א איגרת כח)

ושוב כתב:

"זה עתה הגיעני דבריו, רואה אני שהצדק אתי שאני נמנע להיכנס במשא ומתן בכתב כי אין בדבר תועלת, כל מה שכתב במכתבו לא נגע כלל במה שכתבתי ומה תועלת בכפילות הדברים".

(שם איגרת כז)

ושמעתי פעם ממור"ר הגאון הגדול מרן בעל "חזון יחזקאל" זצ"ל כשהתווכח עם ת"ח בדברי תורה. אמר לו מרן זצ"ל, אני לא מבין את דבריך ודוחה אותם, ואצלי הם בגדר דברים בטלים, אולם אצלך שאתה מבין מה שאתה אומר - אצלך הדברים הם תורה, ותקבל שכר על אמירתם.

א

אדם בשלו רשאי לעשות מה שלבו חפץ ואין צריך לזה ראייה

טרם נתחיל להשיב על השאלות שהת"ח שואלים אותי ברצוני להקדים:

בא אלי ת"ח ואמר לי מה הראיות שיש לך, שמותר לאדם להכניס בסנדביץ שלו

פעמי יעקב ★ גליון חודש ניסן תש"ס

סם המות, כדי להמית את הגנב? השבתי לו: ומה הראיה שיש לך שמותר לך לשתות מים מהברז שלך? לרגע נשתומם אותו ת"ח, ומיד השיב: וכי זו צריך ראייה, וכי למה יהיה אסור לי לשתות מים מהברז, הרי ברז המים הוא שלי - ומותר לי לעשות מה שלבי חפץ במים שלי?

השבתי לו: הוא הדין בעניננו!

וכי זו צריך ראייה, וכי למה יהא אסור לי להטמין סם המות בתוך הסנדביץ שלי, שבבית שלי?... הרי הסנדביץ הוא שלי, והתיק שלי - ומותר לי לעשות בסנדביץ שלי מה שלבי חפץ. לא יתכן שאדם יהיה מוגבל ולא יוכל לעשות בביתו מה שהוא חפץ בגלל החשש שמא יבוא גנב ויאכל.

הגע עצמך! וכי אדם צריך להוציא מביתו בקבוק ויסקי המכיל כלור או אקונומיקה בגלל ששמע שגנב יודע שבביתו יש ויסקי ורוצה לשתותו?... כך לא יתכן שלאדם בתוך ביתו יהיה אסור לעשות בממונו מה שלבו חפץ. קיצורו של דבר: לא יתכן, ואין כל צדק בדבר, למנוע מאדם ולהגבילו מלעשות כל מה שלבו חפץ בביתו וברשותו הפרטית.

אמנם היה מקום לחלק - דשאני הכא שהטמין לו סם המות בכוונה שאם יאכל ימות, ולכן אסור. אולם יש לומר, דמאחר ואין כל איסור להטמין בביתו סם המות, אין ^{אנו יכולים} לחייב על המחשבה. דומה הדבר למבואר במנחות (סד ע"א) "לא שמע שטבע תינוק בים, ופרש מצודה להעלות דגים... והעלה תינוק ודגים - רבה אמר: פטור, ורבא אמר: חייב. רבה אמר פטור - זיל בתר מעשיו; ורבא אמר חייב - זיל בתר מחשבתו". ולמעשה - נפסקה הלכה כרבה, דזיל בתר מעשיו ולא בתר מחשבתו (רמב"ם שבת פ"ב הל' טז). וכתב שם החזו"א (מנחות סימן מב אות יח) וז"ל: "אין כאן מעשה האדם אלא פריסת המצודה, ומלאכה זו מוכרחת מפני פקוח נפש, והלכך אע"ג דפשע במחשבתו אין כאן מעשה איסור, ואין חייבין על מחשבה". עכ"ל החזו"א.

מבואר בחזו"א-איש שאין חייבין על מחשבה. אמנם רבא סובר זיל בתר מחשבתו, היינו כיון שעשה "מעשה" ופרס מצודה בשבת לצוד דגים, לפיכך הפעולה מתייחסת גם לחילול השבת. משא"כ בעניננו שלא עשה כלום, וכל המעשה הממית עשה הגנב, אין כאן "מעשה" ואי אפשר לחייבו על מחשבה ערטילאית. וגם לא לומר לנגנב שעשה שלא כדין, כיון שלא עשה כלום. ואדרבא, הנגנב חושב בלבו הלואי שהגנב יחזור בתשובה, ויפסוק מלגנוב. לפיכך אינו אחראי על פושעים החודרים לביתו. ואם הגנב נכנס ואכל ומת אין שום אשמה על בעל-הבית. וכמו שאמרו חז"ל על המניח סם המות לפני בהמת חברו ואכלתו דפטור משום דהוי ליה דלא תאכל (יעוין ב"ק מז ע"ב), נאמר לגנב הוי ליה דלא ליכול.

אמנם שם הוא חייב בדיני שמים, מחמת שתי סיבות: א. הוא הניח לפני הבהמה את הסם, משא"כ בהניח סם בביתו, ובאה הבהמה או הגנב לביתו ואכלה ומתה פטור

אף בדיני שמים. דלא יתכן שהמטמין סם המות בתוך ביתו יהיה עליו סרך של מזיק או של רצח. ב. הבהמה לא בר דעת היא, משא"כ אדם שהוא בעל שכל ואין לו כל סיבה להכנס לבית חברו לגנוב, לכן אם חתר במחתרת והוציא סם המות ומת, הוא זה שהמית את נפשו ואין כל צד לחייב את בעל הבית המניח בתוך סנדביץ רעל בשם גרמא דרציחה. כיון שלא עשה כלום והגנב הוא זה שעושה הכל ואין מצד בעל הבית כל פיתוי שיפתנו שיאכל, ואדרבה, בלבו מתפלל שישוב בתשובה שלימה והלואי ולא יגנוב.

ב

היורד לחיי חברו והופך אותו למסכן נורא - חייב לצפות לתגובה

ישנם ת"ח רבים ששואלים: הן אמת שבעל הסנדביץ לא הרגו, אבל בכל זאת הרי ע"י מעשיו שהכניס רעל לסנדביץ נאבד אדם מן העולם, הייטב בעיני ה' יש להשיב להם: שהגנב היה צריך לחשוב על אפשרות שבעל הסנדביץ ינקוט בפעולה נגדו. וכמו שמצינו במעשה דלהלן:

מעשה באדם שברח מאשתו והפכה לעגונה. האשה כתבה אגרת תחנונים לבעלה ובקשתו גט פטורין. השיב לה הבעל: אם תוותר על כתובתך אשלח לך גט. לאחר הגירושין תבעה האשה את בעלה שישלם לה כתובתה, ואף הביאה עדים שמסרה בפניהם מודעה שאינה מוותרת על הכתובה, אלא רק מחמת האילוצים שבעלה עיגן אותה, עשתה עצמה כמוותרת, אך אליבא דאמת לא ויתרה. טען הבעל: אם כך, אין כאן גט. גרשתי אותך רק על סמך ויתור הכתובה. פסק מהר"ם אלשיך (סימן עח; הובאו דבריו ב"פתחי תשובה" אבהע"ז קנ"ד ס"ק לו) דהגט - הוא גט. הבעל היה חייב לקחת בחשבון שהאשה תגמול לו על מעשיו, ותנהג עמו לפי הכלל ש"עם עקש תתעקש", ותשיב לו גמולו בראשו ותערים עליו ותמסור מודעה על היתור שלה. על הבעל היה לקחת זאת בחשבון ולומר לה שתקדע את הכתובה, או להתנות עם השליח. כיון שלא עשה כך - ש"מ דגם על דעת כך שתמסור מודעה, שלח לה גט. יעו"ש.

הוא הדין בעניננו. מאחר ש"בלימודים עשה - התלמיד - חיל... אך מבחינה חברתית כשל ועד מהרה נהפך ל"מסכן הכתה" - מטרה להשתלחות ולהתגרות התלמידים. והגיעו הדברים לידי כך שהיה מי מבין החניכים שעשה לו קבע להעלים מילקוטו של המסכן את הכריך שהכין לעצמו לארוחת הצהרים, ולסעוד על חשבון חברו. איש לא התאמץ לעזור לאותו תלמיד, אומלל, לעלות על עקבות הגנב. הלה נותר חסר אונים ואובד עצות. וכי לא היה צריך אותו גנב לחשוב שהמסכן שהגיע לגבול שגעון, ינקוט פעולה נגדו? וכי לא היה צריך לחשוש שהחניך המסכן ה"חסר אונים" ו"אובד עצות" יעשה משהו ואולי יכניס מחט או סם בכריך? הוי אומר: שהגנב בטפשותו ובגאותו, הוא זה שהמית עצמו.

אם-כן אנו הולכים בעקבות המהר"ם אלשיך שכל גנב צריך לחשוש מפעולת תגמול

מוחצת, והוא זה שהמית עצמו. אין כל עולה מוסרית מצד הנגנב, ו"באבוד רשעים רינה". ויעוין "ישועות מלכו" פרשת בשלח (בד"ה "מעשה ידי טובעים בים") שכתב: "ביעור הרע מן העולם הוא דבר נחוץ ומביא רפואה לעולם". אמנם אסור להרגו בידים, אבל להניח רעל בכריך שהוא ימית עצמו, אין כל עוולה מוסרית - כי אם רנה. כמובא במשלי (יא-ט).

גנב צריך לקחת בחשבון שיהרג ע"י הנגנב, ואשמתו בראשו

ביומא (דף פג ע"ב) מובא שהתנאים רבי יהודה ורבי יוסי הערימו על אשתו של כידור, בעל האכסניה שגנב להם את כספם, ואמרו לה שהוא צוה אותם שתחזיר להם את הגניבה. והוכיחו לה שהוא שלח אותם, ע"י שאמרו לה את הסימן שאכלו "טלפחי" (עדשים). כידור כעס עליה מאוד והרג אותה. וע"ז הזהירו חז"ל "מים אחרונים הרגו את הנפש".

ויש לשאול: אחרי שחז"ל הזהירו על-כך, ש"מ שיש לחשוש לתקלה שתהיה עי"ז, ואיך גרמו התנאים הקדושים מות לאשה? ובפרט שחכמינו (במסכת ע"ז דף י ע"ב) הביאו שקטן שבהם מחיה מתים, איך זה שלא חישבו התנאים הקדושים שהאשה תרצח? הרי הם ראו מסוף העולם עד סופו? והנה ה"חוות דעת" (סי' קסח) כתב שמותר לאדם לתבוע את שלו אעפ"י שעי"ז ינזק משהו אחר. כי אינו חייב לתת את שלו עבור חבירו. האם אפשר ללמוד מכאן שגם במקום סכנה מותר להתעלם מסכנת חבירו ולתבוע את שלו? ויעוין בן יהוידע שציין בענין זה את ה"פתח עינים" שכתב שלא היה בזה ענין למה שכתבו ה"באר שבע" והמהר"י וייל שמי ששלח את חבירו ונהרג בדרך צריך כפרה יעו"ש. ולא ביאר למה. ונראה דההסבר הוא דכל האשמה תלויה בצוארו של כידור, ושל אשתו, והם בלבד אשמים על הריגתה, כי הכופר וגונב ממון זולתו, חייב לקבל אחריות על כל מה שיארע לאחר-מכן. הוא צריך לקחת בחשבון שעלולים הדברים להתגלגל לידי "סוף גנב לתליה", והנגנבים נקיים מחטא, ומכל אשמה, ומכל אבק של גרמא דרציחה, ואשמתם - בראש הגנבים, והם בלבד ישאו חטאם. וכך בעניננו, דסוף גנב לתליה.

במקום שהלסטים מקפח, שם הוא נתלה

נאמר בתהלים (עג-כ): "ה' בעיר צלמם תבזה". אמר רב נחמן למה בעיר? אלא המשל אומר: "במקום שהלסטים מקפח - שם הוא נתלה". לכך כתב בעיר. (מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן ז ד"ה "וזה הדבר". ומדרש תנחומא ורשא פרשת תצוה סימן יא וילקוט שמעוני משלי רמז תתקלה ד"ה "מארת").

ונאמר במדרש (קהלת רבה פרשה ז-א): "לקיש לסטים - בכיר לצלובים" (המאוחר שבלסטים הוא ראשון לתליה). גם אשת כידור היתה מודעת שבמקום שהלסטים מקפח - שם הוא נתלה. וכך גם גונב הסנדביצים. הגע בעצמך! אנשים המפחדים מהגנבים

וכותבים שלט על פתח חצרותיהם: "זהירות, כלב נושך" - האם יש חטא בדבר? ודאי מי שמתפס ומסתכן ע"י הכלב, דמיו בראשו. כך גם יש שלט בתורה: "לא תגנוב"! ובמדרש: "במקום שהלסטים מקפח - שם הוא נתלה", ומי שבכל זאת חוטף מה ששיך לחבירו, דמו בראשו. שהרי כבר הוזכר על כך. ואין כל עוולה מוסרית על בעל הכריך שהניח בו סם.

ג

היכן נעלמה המצוה להציל יהודי ממות?

יש לשאול על דברנו: הרי יש מצוה להציל כל אחד מישראל, ואפילו רשעים. אם-כן איך יתכן שאדם שהטמין סם בסנדביץ ובא גנב ואכלו אין חטא על המניח את הסם? היכן נעלמה המצוה להציל רשע זה?

ויש לומר: אין מצוה להציל גנב מועד! נאמר במסכת ב"מ (דף פג ע"ב) שרבי אלעזר בן רשב"י, מסר גנבים ישראלים למלכות להריגה. וכבר כתב הב"י (סימן שפח) בשם הרשב"א דמלך במשפט יעמיד ארץ, וגנבים מועדים, מחריבי ארץ, ומותר למוסרם להריגה. ואם-כן גנב דידן שהביא את חברו לסף שגעון ולפגיעה נפשית בלתי הפיכה, אין מצוה על הגנב לרחם עליו ולא חייב להצילו.

צא ולמד, מרועי בהמה דקה שלא מעלים אותם ולא מורידים (כמבואר ביור"ד קנח סעיף א). כך גם בעניננו - גנב זה שעשה לו חוק ומנהג קבוע לגנוב פיתו מפיו ולהתלוצץ בפני חבריו כשחברו חסר אונים ואובד עצות, והוא אוכל לחמו, סימניו סימנים של שופך דם, ואין כל מצוה להצילו, ועליו ועל הדומים לו נאמר "הלעיטהו לרשע וימות". והרי הוא דומה למומר להכעיס דמבואר (ביור"ד סימן רנא סעיף ב) שאסור לפדותו, גם זה להכעיס את חברו ולהכעיס את בוראו עושה. ויעוין ב"פתחי תשובה" (יור"ד רנא ס"ק א) שלדעת השו"ע אין צריך להציל גנב מפורסם גם כשאינו להכעיס.

להתקין חבלי כביסה רופפים, שהגנב שיתפוס בהם יפול ויהרג

שאלה: האם מותר לדייר בקומה עליונה החושש מחדירת גנבים, להתקין חבלי כביסה רופפים, כדי שאם הגנב ינסה להכנס לדירתו, באמצעות חבלי כביסה, יקרע החבל והגנב יפול ויהרג?

תשובה: לדעת ה"פתחי תשובה" (יור"ד רנא ס"ק א) בשם ה"חוות יאיר" (סי' קלט) שדן בדבר יהודי גנב מפורסם שנתפס, שצריך להצילו מהמות, ואינו נחשב למומר לדבר אחד, כיון שאינו מומר להכעיס וכו'. יעו"ש. אם-כן גם בעניננו חובה להצילו כי גונב לתיאבון (ולא דומה לסטודנט נשוא שאלתנו שגונב להכעיס) והמתקין חבלי כביסה רופפים הרי הוא עובר על "לא תעמוד על דם רעך".

ובנוסף לכך, הרי כתב רבנו עקיבא אייגר (בתשובה ח"א סימן צו) על עדים שראו שאחד מעדי הקדושין זקנו משוח בבורית, ומעפורת על ברכיו. השיב רע"א: שהעד לא

נפסל בכך. משום שבעידן משחו בבורית עדיין לא עשה מעשה של הקפת הזקן. ואם כן יש לומר שאחר כך נצטער ונתחרט ולא גילח זקנו. יעו"ש. וכך גם אנו נאמר דכיון שבשעה שנאחז בחבלי הכביסה עדיין לא גנב, אין רשות להמנע מלהצילו, דשמא ישוב ורפא לו ולא יגנוב אחר כך - ולכן חייבים להצילו. ולא דומה לאוכל הכריך, שבשעת החטא באכילתו הוא חוטא והוי מומר.

להניח סוכריות רעילות על פתח חדר הכספות

שאלה: האם מותר להניח סוכריות רעילות על פתחו של חדר הכספות כדי שאם הפורץ יחמוד אותן - יפול שדור וימות?

תשובה: מאחר וב"פתחי תשובה" (שם) מביא מה"בכור שור" דגנב מפורסם לתיאבון יש לפדותו, ולהצילו מהמות. לכן מאחר ומצוה לפדותו אם יניח סוכריות רעילות, הרי עבר על "לא תעמוד על דם רעך". שהרי לשיטה זו (פרט לשו"ע) מצוה להצילו מהמות. אמנם לא עבר מניח הסוכריות על רציחה, או על אבק, או גרמא של רציחה, שהגנב הוא זה שהמית עצמו (וכמו שכתבנו במכתב להרב הגאון סיני מאיר פרנקל אב"ד יבניאל שליט"א, וכדמוכח שם מהרמב"ם שלא הביא דוגמא זאת). אבל עבר על "לא תעמוד", וביטל מצות "והשבותו לו" (כמבואר בסנהדרין עג) - לכן אסור לעשות זאת.

מה שאין כן בסנדביץ, נשוא שאלתנו, שהגזלן לא עשה מעשיו בתאבון כי אם מתוך רשעות וגאווה ומרוע לב אין מצוה להציל אחד כזה (כמבואר שם בשו"ע) לכן מותר היה להניח לו את סם המות בתוך הכריך ו"הלעיטהו לרשע וימות". וכמבואר במאירי, ור"ש סירילאו, וכמו שעשה יעקב לעשו.

ד

המציק לחברו והופכו לחסר אונים, מותר למסרו להריגה

נאמר בגיטין (ז ע"א) "שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר, בני אדם העומדים עלי, ובידי למסרם למלכות, מהו?... שלח ליה 'דום לה' והתחולל לו' (תהלים לז-ז) - דום לה' והוא יפיל לך חללים חללים. השכם והערב עליהם לביהמ"ד והם כלין מאליהן. הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר". כתב החת"ס (שם) בני אדם העומדים עלי לחרף ולגדף, כגון "גניבא" שהיה צדיק ות"ח ולא נמצא עליו פגם כי אם שהיה "פלגאה" אפילו הכי, אי לאו דיכול היה מר עוקבא להציל עצמו מהחרופים וגדופים של גניבא על ידי שישכים ויעריב בבית המדרש, היה רשאי מר עוקבא למסרו למלכות (להריגה), דיש בוטה כמדקרות חרב. יעו"ש בדבריו.

וכך גם בעניננו מאחר והמסכן חסר אונים והגנב "הגאה" מצליף בו גם נפשית, מותר בכל-שכן להניח סם בתוך הכריך. שאם למסרו בידים מותר, כל-שכן כשלא עושה לו מאומה, והגנב הוא זה הממית עצמו, ואין כל חיוב על המסכן להצילו ממות, שהרי

אנשים מסוג זה מחריבי עולם הם, ומזרע עמלק, ואף מצוה לנהוג בהם במדת "הלעיטהו לרשע - מסוג כזה - וימות".

ה

הכנסת רעל הוא עונש שלא לפי הפרופורציה

שאלה: חכם אחד גדול בחכמת הרפואה, שאל אותי: הרי העונש שנתן לגנב הוא לא לפי הפרופורציה ואיך ניתן להתיר זאת? הרי מצינו תשלומי כפל וד' וה' לגנב, אולם לא מצינו שמגיע לו משפט מות?

תשובה: כתב רמ"א (בשו"ע תו"מ שפח סעיף ז): "אדם המוכה מחברו - יכול לילך לקבול לפני נכרים אע"פ דגורם למכה היזק גדול". ומבואר בש"ך (שם ס"ק מה) "אם רגיל להכות הבריות - מותר לקצץ ידו ע"י נכרים, או להפסיד ממנו או להציל באחד מאבריו". והכוונה היא: אפילו לסמא עינו, או להחריש אזנו של המכה - שכל אלו נחשבים למת - ובכל זאת מותר. והוא כדי למנוע בעתיד סבל מהאיש (כמבואר בש"ך שם וב"חפץ חיים" הלכות לשון הרע כלל י בבאר מים חיים סעיף יב). הרי שמותר לאדם, כדי למנוע מעצמו הכאות וכדומה, לעשות לחבירו יותר מ"הפרופורציה". אמנם להמית על ידי מסירה - אסור, אבל כשאנו עושה כלום - גם זה מותר. על כל פנים רואים מכאן שאין טענה של הענשה ביותר מהפרופורציה. וגם אצלנו אין כאן הענשה אלא הגנב הוא זה המעניש את עצמו.

תמר קשרה קשר, ואמנון נהפך ל"כרות שפכה" ונסתכן

נאמר בסנהדרין (כ ע"ב) "[תמר] קשרה לו [לאמנון] נימא ועשאתו כרות שפכה". וכתב על זה הבן יהוידע: "היה להם מין סם למשוח בו שערות... שעי"ז יהיו חדים וקשים ועוקצים כמו קוצים לבשר האדם הנוגע בהם... אך היא כדי להנקם ממנו קשרה... נימא בנימא כדי לחזק זו בזו ויהיה כוחן חזק... ומחמת זה נעשה כרות שפכה". עכ"ל.

הנה תמר היתה מותרת לאמנון שכך כתוב בנביא "דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך" (שמואל ב יג-יג) והסביר רבנו ישעיה: שבת יפת תואר היתה ונתעברה מדוד בעודה נכרית, קודם שנתגיירה, והיתה מותרת לו, ששפחה ולדה כמותה. וכך כתב שם ברד"ק (שמואל ב ג-א). ולא הגיע לאמנון עונש כזה של כרות שפכה. ובנוסף לכך - דקירות כאלה סיכנו את חייו של אמנון. ובכל זאת לא מצינו ברכותינו שגינו אותה על מעשיה, למרות שגמלה לו יותר ממה שמגיע לו, והעונש הוא לא לפי היחס ולא לפי הפרופורציה, ואיך מותר?

ויש לומר: אמנון המית את עצמו, ואין כל איסור לתמר למרוח את עצמה במחטים ממש גם במטרה לנקום, מאחר והיא לא עושה זאת רק אמנון. והוא זה שהביא על עצמו מכת המות. וכהאי עובדא דהסנדרבין.

מצינו בתורה עונש מות על חטא קטן

למדנו ב"קצות החושן" (במשובב נתיבות סימן ג ס"ק א) שהמסרב לעשות סוכה מכין אותו עד שתצא נפשו. "עד שתצא" - עד ועד בכלל. כלומר מכים אותו מכה אחת ופוצעים אותו, ואח"כ שואלים אותו: תבנה סוכה? אם משיב בשלילה, מפלחים שוקיו. ושוב שואלים אותו: התסכים לבנות סוכה? אם ישיב בשלילה, מכים אותו מכה אחרונה שעלול להיות שימות בה.

נשאלת השאלה: הרי אין זה לפי הפרופורציה? וכי בגלל ביטול מצות עשה מגיע לו מות? למה ממשיך שליח ב"ד להכותו בידעו שכעת ימות? התשובה היא: שהמסרב לבנות סוכה - הוא זה הממית את עצמו, שהיה צריך להכנע ולקבל על עצמו לקיים את המצוה. וכשסירב - מסר גוו למכים. והוא המית עצמו ולא המכה. אם-כן גם אנו נאמר - הגנב הוא זה שהמית את עצמו. כי לא יתכן שאדם בשלל יהיה חייב להיות מוגבל, ולכן הגנב הוא זה שהמית את עצמו. (אך יעוין ב"חווות יאיר" תשובה קסו הסובר שמכין אותו "עד שתצא נפשו" - עד ולא עד בכלל).

כמו כן מצאנו בספר שופטים (ח-יז) שגדעון דרש מתושבי פנואל לחם עבור חייליו, והם סירבו לתת. לבסוף - הרג את כל תושבי פנואל. והוא משום שבתור עונש על סרובם לתת לחם לאחיהם הרעבים, החליט להרוס את המגדל שלהם, ואח"כ כשבאו להלחם עמו - הרג את כולם. יעו"ש במצודות ורד"ק ומלבי"ם. ותמוה: הרי הריגת עיר היא לא לפי הפרופורציה של אי נתינת לחם? ואיך גרם גדעון למצב זה של הריסת המגדל וממילא יהפכו כולם לרודפים ויהרגו כולם ע"י גבוריו של גדעון? וי"ל דהם הרגו את עצמם. היה להם לדעת שעבור סירוב לתת לחם, יחבול גדעון במגדל, אשר בו בטחו, ואשר בגללו דיברו לגדעון בעזות, ואח"כ היה להם להכנע לגדעון, ולקבל ענשו באהבה. ומאחר והם סירבו, הם אלו שאשמים במיתתם, והם כאילו שהרגו את עצמם. וכך גם גנב זה - אוכל הכריך.

החזקת החכמה

האם מותר לבייש גנב קשות עד שיסרבו להשתדך עמו?

שמעתי כד הוינא טליא שהחזון-איש זצ"ל שם לב, שמכיס מעילו נגנבו כספים. הוא הבין שזה מעשה ידיו של אחד המקורבים לו, אך לא ידע מיהו. הורה החזון-א למרוח כיסי מעילו בדיו - והנה נתגלתה זהותו של הגנב. בראות כולם מישהו מסתובב כשידו מרוחה בדיו. יש להניח שהבחור שנתגלה קלונו, ורבים הצביעו עליו כגנב, נתקשה בשדוכים, ובושתו היתה רבה, כשכולם מסתכלים על כף ידו ורואים שהיא מרוחה בדיו. הבושה היתה גדולה כל-כך עד שהוצרך לנרוד מהעיר, ונתקשה במציאת בת זוג. נשאלת השאלה: האם מותר לבייש כל כך גנב? וי"ל: לא אנו הזקנו לו, כי אם הוא עצמו. הוא זה שבייש את עצמו. וכך גם בעניננו - על גנב לדעת שתהינה הפתעות במוקדם או במאוחר והוא זה שסיכן את חייו.

ו

היכן כתוב ש"הלעיטהו לרשע וימות" זוהי מצוה?

שאלה: רבים שואלים אותי, היכן מצאתי ש"הלעיטהו לרשע וימות" זוהי מצוה? לכאורה אין זה אלא רשות, והמצוה היכן כתובה?

תשובה: נאמר במאירי (ב"ק סט) וז"ל: "אין מתקנים לעוברי עבירה, אלא אם יגעו (בפירות של הזולת), מוטב שישתמשו בחטא ויאכלו דבר האסור. וכגון זה: 'הלעיטהו לרשע וימות'". עכ"ל. הרי ש"מוטב שישתמשו בחטא ויאכלו דבר האסור", וטוב לעשות כך.

גם הר"ש סיריליאן בירושלמי (דמאי פ"ג ה"ה) כתב: "כיון דאין רשות לגעת בהן (בפירות) גזלנין הן, והלעיטהו לרשע וימות, וכל היכא דאיכא איסורי טפי עדיף טפי, כדי שימות מהרה!" עכ"ל. הרי שיש מצוה שימות מהרה. לכן אמנם בידים אין להמיתו ח"ו, אבל מותר להביאו למצב שימות מהר.

וכנראה שהמדובר בגנבים מחריבי עולם. וכגון ה"סטודנט" נשוא שאלתנו, שמצוה להלעיטם בחטא כדי שימותו מהרה. ויעוין בירושלמי (מעשר שני פרק ה הלכה א) דמיירי בגנבים מועדים. ובעניננו: מאחר והגנב לא עשה כלום אלא נמנע מלהצילו, מצוה עשה כדי שימות מהרה. והרי ר' אלעזר בן ר' שמעון מסרן לתליה. וכמבואר במסכת ב"מ (פג ע"ב).

ז

למה לא לסייע לעברייך לעבור על איסור קל, במקום חמור?

שאלה: מעשה באשת ראובן שאנשי העיר רננו שנאפה עם שמעון. הלך ראובן וגירש אותה על מנת שלא תנשא לשמעון, שמחמתו הוציאה. ועומד שמעון ונשאה בערכאותיהם, ועתה רוצה ללכת למקום שאין מכירים אותו וישא אותה על ידי חופה וקדושין, ונמצא שהגט בטל ויעבור על איסור אשת איש, ובניה ממזרים. ונשאל הרדב"ז (בח"ד אלף שנו) האם נאמר לראובן שיגרשנה מחדש בלא בתנאי הראשון שלא להרבות ממזרים בישראל?

והשיב: גם אם יגרשנה פעם נוספת בלא תנאי, הרי מכל-מקום יעברו שמעון והאשה על איסור קל, שגם הבועל אשת איש, אסורה לו אפילו אחר שגירשה הבעל, ואם כן אדרבה, "הלעיטהו לרשע וימות". ולא נתיר לו אנחנו איסור הקל כדי שלא יעבור על איסור חמור. עכ"ל.

וצריך ביאור מה יש לו למגרש מתנאי זה, ומה יפסיד אם יבטלנו? והרי כופים על מדת סדום? (ובספר "דבש לפי" הביא שמשוהו העליב ת"ח וסלח לו מיד כדי לא להרבות חטאים בעולם, ולא להביא פורענויות). ואם-כן למה לא נבקש מהבעל שיותר על התנאי,

וירשה לסופר לכתוב גט חדש בלי כל תנאי, ובזה נמעט חטאים בעולם?

תשובה: "מוטב שישרשו בחטא, ויעברו עבירה נוספת וימותו" כדברי המאירי הנ"ל. וכדברי הר"ש סיריליאן.

שאלה: ראובן חייב לשמעון מאה שקל והוא מודה רק על חמשים, וחייב להשבע שבועת מודה במקצת, ויודע שמעון שראובן ישבע לשקר וגם ימות במהרה עקב כך (כמבואר בגיטין לה ע"א) וצריך ביאור למה ימות ראובן טרם עת בגלל חמשים שקל, וכי לא חייב כל אדם לוותר על חמשים שקל כדי שלא ימות חבירו? ולמה כתב הרדב"ז (בח"ד סימן אלף רכג, קנב) שלא חייב שמעון לוותר על השבועה? והרי רב הונא אמר (ביומא פז ע"א) "אזיל אבא למיקטל נפשא", ובאמת נהרג הטבח, ואיך הלך רב להמיתו?

תשובה: כל מה שיש איסורים יותר, עדיף יותר, כדי שימות ראובן מהרה. וכדברי הר"ש סיריליאן הנ"ל. וכך גם עשה רב ביומא פ"ז שחשש שמא הוא פגע בכבודו של הטבח ובסופו של דבר הטבח נהרג. ואין זה עונו של רב, דאיהו דקטל נפשיה.

וכך אנו אומרים על בעל הכריך: המדה הנכונה היא להרבות על הרשע מסוג זה חטא כדי שימות במהרה. ונראה דה"ה כשימות כפשטות הדברים - בתנאי שהגנב הוא זה הממית עצמו.

"החיות יאיר" הקשה למה לא נדאג לרשע להצילו מחטא

שאלה: ה"חיות יאיר" (סימן קמב) תמה: הרי אנו מזהרים למנוע כל איש ישראל גם מחטא במזיד, ולמה נלעיטהו לרשע שימות? ועוד שאמנם הוא חשוד לעבור על איסור גזל, הרי לא חשוד לעבור על שני איסורים דהיינו גזל וגם ערלה, ואם-כן למה לא נציין שהפירות ערלה, ועל ידי זה שמא יפרוש משני האיסורים? וסיים ה"חיות יאיר": "ומי שיעלה ארוכה למכתי רופא אומן יקרא!"

תשובה: נראה שהמאירי והר"ש סיריליאן תירצו שאלה זו ואמרו שמאחר ועל עבירה אחת יעבור בין כך, אם-כן אדרבה מוטב שישתמש בחטא, וימות מהרה. ומה שאנו דואגים לרשעים הוא רק באופן שנצליח להפרישם לגמרי מהחטא, ולא באופן כזה שעל גזל הם בין כך עוברים שהרי מושרשים בחטא של גזל, וכהירושלמי דלעיל. אך רק במושרשים בחטא ולא כשחטאו במקרה.

הנה החזו"א (דמאי סי' ת ס"ק ט) גם השיב על כך. גם ב"עין יצחק" (אבהע"ז א' ח') כתב דכיון שאין יודע מי הנוטל פירות, הרי זה כמו נסתרות, שאין ישראל ערבים על כך. (עיין ירושלמי סוטה פ"ז ה"ה).

ונראה עוד עפ"י ד"הב-שבא" תחלת פרשת פינחס שכתב דבסנהדרין (פב ע"א) נאמר דבועל ארמית קנאין פוגעים בו - רק בשעת מעשה. ויש לומר בזה טעם נכון עפ"י דהתניא דבשעת עשיית העבירה ממש האדם מרוחק מהקדושה בתכלית התרחקות, אולם אחר שעשה העבירה מתחלת הנפש לצאת מעט מעט מהטומאה, ומתקרבת אל

הקדושה. ולפי"ז קנאים פוגעים בו רק בשעת מעשה, דבשעת מעשה העבירה נפשו נפסקת לגמרי מהקדושה. יעו"ש. וכעין זה כתב הבית הלוי (ח"ב סי' א) וז"ל: "השוחרט בהמה גנובה, דמעשה השחיטה היא באיסור גניבה, שוב חיישינן על אותה מעשה עצמה, דלמא עשה בה עוד איסור אחר, ושחט בלי בדיקת סכין. דהרוח שטות הנכנס לעובר העבירה, לא גדרו בו חכמים לומר עד פה יבא ולא יוסיף". עכ"ל. לפי"ז יש קצת הסבר דבאותה שעה של חטא אין אנו מצווין להפרישו וכמו בקנאים פוגעים בו. ועל שעה לא חסו חכמים עליו.

ואולי להטמין בחדר הכספת סוכריה מורעלת אסור, דיש לרחם עליו כיון שעדיין לא עשה חטא. וגם אנחנו לא כתבנו שמותר להטמין סוכריה - אלא שאינו נחשב כממית, ולא גרם ממית.

ח

לכאורה נראה דאסור להכניס רעל בכריך הלחם

שאלה: נאמר ב"חיות יאיר" (תשובה קמב): "האם יפה עושים קצת יושבי כפרים שמייבשים חלבים ובשר אחוריים של בהמות בלתי מנוקרים ובשר בהמות טריפות שנזדמן להם בביתם, ומוכרים אותן אחת לאחת, ונותנים טעם מפני שאי אפשר להם למכור כל אלה תיכף כשיזדמן לו בביתו, אם לא ע"י היזק שיצטרך לזלזל בדמיהם מאד. היש היתר לדבר זה?" והשיב: "...כל-שכן כאן דחיישינן גם לארחי פרחי, פן יקח בגניבה אחד מהם ויכשל בהם. ואין לומר בכי האי גונא הלעיטהו לרשע וימות, כמו שאמר רבן שמעון בן גמליאל, כמה דברים אמורים בשביעית, גבי ציון ערלה ורבעי, כי פה אני נותן מכשול לפניו..." עכ"ל. הרי דגם על גנב שבא לגנוב בבית הנגנב אנו אומרים דנחשב כנותן מכשול לפניו. ואם-כן גם המכניס רעל בכריך נחשב כנותן מכשול לגנב.

תשובה: ה"חיות יאיר" כתב שיש לחוש מהאורחים שבעל-הבית מזמינם להתארח בביתו כמבואר בכתובות (סא ע"א) דחייבת אשה לאפות לחם, לארחי פרחי. ופרש"י: "ארחי - אורחים המשתהים שבת או חודש. פרחי - עוברים לדרכם לפי שבמקום שיש בני בית רבים נוהגים להתארח עוברי דרך". עכ"ל. אם-כן כשבעל הבית הזמינם לביתו, עליו לדאוג להם שמא יאכלו חלב, אמנם החשש הוא פן יקח בגניבה, אבל מאחר ושהותם בבית, בהיתר הוא, כי הזמינם, לכן גם אם נכשל ואוכל חלב הרי זה בגדר מאכילו ומניח לפניו. משא"כ בשאלתנו שהגנב חודר לרשות הנגנב ללא כל רשות ואינו עובר פורח שם וכל כולו חטא - הרי זה כאילו הגנב עצמו הורג את עצמו, ואין כל אחריות כלפיו.

ט

באור ה"מנחת שלמה" במעשה דסילוק הסולם על ידי רבי יהושע

שאלה: הבחור המצוין מנחם מענדל טוביאס שליט"א העיר לנו מדברי ה"מנחת שלמה" שמבואר שם שלא כדברנו. וז"ל (בח"ג סי' קה): "...וגם נראה שאם אותו גנב

לא היה בהול כל כך לבצע גניבתו, לא היה בא כלל לידי בזיון וכל-שכן לנזק של חבלה, כי היה רואה שהסולם איננו, והיה מבקש מבעל הבית להביאו... ומה שנשכרה מפרקתו היה רק מחמת רוב הבהילות שלו, וממילא לא שמעין כלל מהך עובדא, שמותר לגרום חבלה לגנב, וכל-שכן שלא לסכן חיים בשבירת מפרקתו דחשיב כמה שמטמא מחיים". ע"כ דברי קדשו של ה"מנחת שלמה".

הרי מבואר להדיא בדבריו שאין כל רשות לסכן חיי גנב ולהטמין לו סם המות בסנדביץ. (וכעין דברי מרן הגרש"א זצוק"ל העיר גם יבלחט"א הג"ר גדליה אקסלרוד שליט"א, וכעין זה כתב גם הגאון הצדיק מוהר"ר בעל "משנה הלכות" שליט"א).

תשובה: אותה טענה ממש של הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל, אנו נאמר בענינו למה לא נזהרת גונב הכריכים, לבדוק אם אין סיכה או סם המות בתוך הפת? הרי אתה מדען בקי בכימיה וברפואה, מכיר אתה את כל סוגי הסמים שבהם השתמש חברך המסכן, למה לא הרחת או בדקת בחכמתך בסנדביץ טרם שאכלת אותו? הרי כתוב במדרש (הנ"ל באות ב) "במקום שהלסטים מקפח - שם הוא נתלה", וכי לעולם חוסן? וכי לא תגיע תגובה לנצח? אין זה אלא שהבהילות שלך להראות תעלולים ולהצחיק את כל הכיתה וגם גרעין של עמלק הטמון כך הם שהאיצו כך בהילות, ואכילה, וכשם שמצוה להתעקש עם עקש ולהתפתל עם טפש מפותל כך מצוה להראות לכולם שאין מצוה להציל אותך ובמקום שהלסטים מקפח שם הוא נתלה.

י

לכאורה משמע מהמהרש"א שלא כדברנו

שאלה: מהמהרש"א (חידושי אגדות ב"ק דף טו ע"א) משמע שלא כדברנו שכתב: "מנין שלא יגדל כלב רע וכו' ושלא יעמיד סולם רעוע, הוסיף בזה אף שכבר הזהיר הכתוב על המעקה, הוא מפני דרי בני ביתו שלא יפלו מהגג, אבל לגדל כלב רע דודאי לא יגיע ההיזק לבני ביתו, שהורגל כלב הרע עמהם, אבל הוא מגדלו לשמירתו מן הגנבים בלילה, וכן בסולם רעוע, ידעו בני ביתו, ואעפ"כ קאמר לא תשים". עכ"ל. הרי שאסור לגדל כלב רע מפני הגנבים, ולא כדברנו (מהרב המצוין מרדכי הייזלר שליט"א וכמדומה שכבר כתב כך גם הג"ר צבי שפיץ שליט"א)

תשובה: אין כוונת המהרש"א לאסור גידול כלב מפני הגנבים שלא יוזקו. אלא שמא הכלב השומר מגנבים יזיק עניים או אנשים כשרים הבאים לבית בהיתר ועליהם יש לחוס. ועוד יש לומר, שכל עוד שלא גנב בפועל אנו חייבים להצילו שמא יחזור בתשובה וכמו שכתבנו (בסוף אות ג עפ"י רע"א תשובה צו).

מצאנו בירושלמי תרומות (פרק ח סוף הלכה ג) וז"ל: "חד בר נש זמין חד רבן ואייתיב כלבא גביה. א"ל ביזיון אנא חייב לך? א"ל רבי, טיבו אנא משלם ליה, שביין עלון לקרתא עאל חד מנהון בעא מינסב איתתי ואכל ביציו. עכ"ל.

ביאור הדברים בלשונו של ה"פני משה": "אדם אחד - הזמין לרב אחד לסעוד אצלו, וכשבאו להסיב על השלחן, הושיב הבעה"ב את הכלב אצל האורח. וא"ל: וכי ביוזון אני חייב לך שאתה מבזה אותי להושיב הכלב בצידדי? וא"ל: רבי, ח"ו. אלא טובה אני חייב להכלב שעשה עמדי, ואני משלם לו לעשות עמו הכבוד הזה, מפני שהשבאים שחוטפין בני אדם לשביה, נכנסו כאן לעיר, ובא אחד מהם ורצה לקחת אשתי, ובא זה הכלב ואכל את ביציו וסירסו, והניחה בשלום". עכ"ל. כלב זה סיכן חייו של השבאי ומסתבר שאם היה פוגש גנב יהודי, גם היה עושה לו כך, דקשה להניח שכל-כך הרבה חכמה היה בכלב שידע בין גנב לאנס, ובין נכרי לישראל.

יא

למכור מניות כדי להטעות

שאלה: בזמן מלמת אנגליה וצרפת כשנערך הקרב הסופי והמכריע. היו בעלי המניות של הארצות במתח כי לא ידעו מי ינצח. מדינה המנצחת - מניותיה יעלו, ואילו המפסידה - מניותיה ירדו. היה ידוע לכולם שהעשיר המפורסם רוטשילד שלח צופים לשדה המערכה והוא בודאי ידע ראשון על התוצאות. ויהי היום והנה כולם רואים שרוטשילד מוכר את המניות של אנגליה שהיו ברשותו. כולם הבינו מכך שאנגליה הפסידה. מיהרו כולם והשתדלו למכור בזול במהירות האפשרית את מניותיהם האנגליות. ואז כשהשער ירד לשפל המדרגה, קנה רוטשילד את כל ההיצע. כעבור זמן קצר נודעו לכל תוצאות המלחמה, ושאנגליה ניצחה. ואז המניות האנגליות עלו מאד. והציבור התחיל לרנן שרוטשילד מכר את המניות האנגליות במטרת רמאות ובערמה עשה כך לרכוש את עושרם של האחרים.

האם היה מותר לעשות דבר כזה, האם מותר למכור מניות כדי להטעות את הציבור?

תשובה: לכאורה מאחר ורוטשילד לא אמר מאומה, לא דיבר ולא פיתה בני אדם למכור ולא פירסם ידיעות לא נכונות, ושום שקר לא הוציא מפיו, נראה שלא חטא. אולם ממעשה המובא במסכת שבת (פ ע"ב) נראה לכאורה שאסור. שכתוב שם "רב ביבי הוא ליה ברתה. טפלה ("בסיד" - רש"י) אבר אבר, שקל בה ד' מאות זוזי (שנתייפה וקפצו עליה המהוגנין לה ונתנו לו ממון" - רש"י), הוה ההוא נכרי שבכותיה הוא ליה ברתא, טפלה בחד זימנא ומתה. אמר (הנכרי) קטל רב ביבי לברתי". ומקשה הבן יהוידע (שם) "והא דאמר הכותי, קטלה רב ביבי לברתיה, קשה מה עשה לו רב ביבי, והלא הוא קטלה דלא עשה כמו שעשה רב ביבי, לטפלה אבר אבר? ונראה שבשביל שהיה חכם שנקרא רב ביבי בזה 'השם' של 'רב', גרם לו שטעה לטפלה בבת אחת, כי חשב, הא דטפלה אבר אבר לאו לעיכובא הוא, אלא משום שהיה חכם ואין סיפק לעשות הכל בבת אחת. (ורב ביבי שלא חשב על כך) ונראה דהן טפלה זו דשמן והן טפלה זו דסיד, היה להם בזה אומנות לעשות הטפלה בשיעור הראוי לכך, וכן היה להם אומנות

בגיבול הסיד, והסולת ותיקון עשייתם". עכ"ל. יוצא מדבריו ש"רב" צריך לשקול בפלס מעשיו כי לומדים ממנו איך לנהוג ויתכן שהוא הדין ברוטשילד, כיון שהוא איש צבורי וכולם משגיחים בו ולומדים ממעשיו. (יש לדחות את הראיה, דמעשה דרב ביבי נסתים באיבוד נפשות ועל איבוד נפשות הקפידא גדולה יותר מאשר על עסקי ממון כמעשה דרוטשילד).

ואפשר להביא ראיה לזה שמי שלומדים ממעשיו חייב להשגיח כל יצא מכשול מתחת ידיו, והוא מהמבואר ברמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ז) שכתב: "עני המחזר על הפתחים אין נזקקים לו למתנה מרובה, אבל נותנים לו מתנה מועטת". עכ"ל. ולכאורה צ"ב הרי הוא מחזר על הפתחים, ואם כן למה נותנים לו מתנה מועטת? השיב על כך הב"ח על פי דברי הגמ' בב"ב ט'. תנא אם היה מחזר על הפתחים אין נזקקים לו. ההוא עניא דהוי מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא, לא מזדקיק ליה (אפילו לפרנסה) אמר ליה רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אם מר לא מזדקיק ליה, איניש אחריני לא מזדקיק ליה, לימות? אמר ליה והתניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקים לו? (אחרי שלמד לחזור על הפתחים דיו בכך) אמר ליה אין נזקקין לו למתנה מרובה, אבל נזקקים לו למתנה מועטת. וכתב הב"ח שאם הגבאי לא יתן לעני המחזר על הפתחים כלום, אם כן ממך ילמדו שלא יזדקקו לו גם כשיחזר על הפתחים וימות. עכ"ל. הרי שגם מגבאי צדקה לומדים אנשים איך לנהוג, ואם לא יחשב דרכיו בהשכל עלול לגרום לאנשים שימותו.

ולכאורה יש להקשות מכאן על דברנו, דחזינן דאע"פ שרב ביבי עשה את מעשיו בביתו שלו, אעפ"כ יש קצת טענה עליו, וכן בגבאי הצדקה הרי לא לקח מפתו של העני, ולמה נקרא גורם למיתתו. יש לומר דבהני תרי עובדות, הרי הם עושים מעשים שבוקעים בחוץ והצבור לומד ממעשיהם. משא"כ בבעל הסנדביץ הריהו עוסק בתיק שלו האישי, מבלי שיהיה רשות לאף אחד לגשת ולהתעסק בתיק ובתכולתו, וממילא הנזקים שנגרמו למי שלקח אוכל מהתיק, ואכלו, נעשו באחריותו הבלעדית, והוא - ורק הוא - הרג את עצמו.

יב

כתבנו שלשון "הלעיטו... וימות" הם גם כפשוטם, וקשה מהחזו"א

כתבנו במכתבנו להרב הגאון ר' סיני פרנקל שליט"א דאמנם ענין הלעיטהו לרשע וימות יסודו, שימות מעבירות שבידו, אך גם הלשון הפשוטה אמת.

והקשו עלי מהחזו"א (דמאי סימן ח אות ט ד"ה "ואמר"), שכתב וז"ל: "טעמא דרשב"ג דכל שנוטל באיסור לא מיקרי שאני מכשילו, שהרי הדבר מנוע מחמת איסור (וכאילו כתוב בשלט מאיר עינים: "זהירות גדר מחושמלת") והנוטל נוטלו בלא הזמנתו של הבעלים לזה. והא דאמר 'הלעיטהו' הוא לישנא בעלמא. שאינך זקוק למעשהו ולשקוד על הצלתו". עכ"ל.

מבואר בחזון-איש דגנב העושה מעשה שהוא מנוע מלעשותו בגלל האיסור, אין אנו אחראים על מעשהו ואין לנו לשקוד על הצלתו, ודברנו תואמים לדברי החזו"א הללו.

אך מה שכתבנו ש"הלעיטהו לרשע וימות" גם הלשון הפשוטה אמת, הרי לא כך כתוב בחזו"א שכתב דלישנא ד"הלעיטהו" לאו דוקא? וכוונתו היא שהרי אסור לספות איסור גם לרשע.

ובאמת צריך ביאור למה נקט רשב"ג נוסח שהוא לאו דוקא, הרי דבריהם של חז"ל גופי תורה הם?

ואולי הלשון "הלעיטהו לרשע וימות" הכוונה לכעין מעשיו של יעקב שעשה מעשים וסיבב דברים, שהרשע עשו (כמבואר במגילה דף ו) ואמר הלעיטני נא... והנני הולך למות. ויעקב לא עשה מעשים לתקן דרכיו של עשו אלא אדרבה הוציא ממנו את הבכורה וגרם שימות ואם-כן "הלעיטהו" לאו דוקא להכניס לתוך פיו איסור, אלא לא לשקוד על הצלתו.

ונבאר קצת דברנו (האבן עזרא העיד שלשון הלעיטני אין לו חבר) הכלי יקר (כה-לב) כתב נראים הדברים שבכוונה ולא במקרה הזיד יעקב נזיד כי ידע שיבא עשו מן השדה, והיה רצונו לקנות ממנו הבכורה...¹²⁷ זעל כן עשה תבשיל של עדשים להברות האכל... ולמה זה לך בכורה, כי בעיני אתה חשוב כמת, והודה עשו, לדברו ואמר לו הנה אנכי הולך למות. אם כן למה זה לי בכורה. יעו"ש. נמצא שהלשון הלעיטהו לאו בדוקא שמותר לנו להלעיטו, אולם מותר לנו לעשות כמו שעשה יעקב שעשו יאמר הלעיטני ויבז את הבכורה ומת.

לסיכום:

א. אין חשש רציחה בהכנסת רעל בכריך, או בהטמנת סוכריות בכספת, והגנב הוא זה הממית עצמו, מבלי שמישהו יפתהו לכך, (כמבואר באותיות א, ב).

ב. אלא כשהוטמן סוכריה כפתיון לגנב, חייבים להציל אותו מהמוות כדין כל גנב לתיאבון, (כמבואר באותיות ג, ד).

ומי שמטמין לו רעל, עובר על איסור "לא תעמוד על דם רעך", לעומת זאת אותו סטודנט שרדף את חבירו המסכן, דינו קרוב לדין רודף והריהו כדין רשע להכעיס, ואין חיוב להצילו, ועליו נאמר "הלעיטהו לרשע וימות", (כמבואר באותיות ד, ו).

ג. "הלעיטהו לרשע וימות" הוא רצון התורה, כדי שירבו חובותיו וימות ותהיה הקלה לעולם (כמבואר באות ו).

ד. למכור מניות כדי להטעות את הציבור נתבאר בפנים (אות יא).

